

بسم رب الشهداء و الصديقين

شهادت در قرآن و احادیث

۱-نگاهی به حقیقت شهادت

شهادت فنا شدن انسان برای نیل به سرچشمه نور و نزدیک شدن به هستی مطلق است. شهادت عشق به وصال محبوب و معشوق در زیباترین شکل است. شهادت مرگی از راه کشته شدن است، که شهید آگاهانه و بخاطر هدف مقدس و به تعبیر قرآن ((فی سبیل الله)) انتخاب می کند. یعنی شهید در راهی کشته می شود که هر دو ارزش آگاهانه و فی سبیل الله را داراست و چنین مرگی است که به تعبیر پیامبر((ص)) شریفترین و بالاترین نوع مردن است (أَشْرَفُ الْمَوْتِ قَتْلُ الشَّهَادَةِ) و علی(ع) آن را گرامی ترین نوع مردن می داند. (أَكْرَمُ الْمَوْتِ الْقَتْلُ)

شهید در لغت به معنی ((گواه)) است و در اصطلاح به کسی گویند که در مجرای شهادت قرار گرفته و در راه خدا کشته می شود.

شهادت نوعی از مرگ نیست بلکه صفتی از ((حیات معقول)) است. زیرا حیات معمولی که متأسفانه اکثریت انسانها را اداره می کند، همواره خود و ادامه بی پایان خود را می خواهد، لیکن در حیات معقول فرد آن زندگی پاک از آلودگی ها که خود را در یک مجموعه بزرگی به نام جهان هستی در مسیر تکاملی می بیند که پایانش منطقه جاذبه الهی است. لذا شهید همواره زنده است و حیات و ممات او همواره صفتی است برای حیات طیبه و به مصداق آیه شریفه قرآن که می فرماید:

و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه امواتاً بل احياء عند ربهم یرزقون
(۱۱۶۹ آل عمران)

و گمان مبر آنان که در راه خدا کشته شده اند، مردگانی هستند، بلکه آنان زنده و در بارگاه پروردگارشان بهره مندند.

شهید همواره زنده است و مرگ او در واقع انتقال از حیات جاری در سطح طبیعت به حیات پشت پرده آن می باشد.

و یا در آیه ای دیگر می فرماید : ((و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه اموات بل احياء و لکن لا تشعرون)) که در این آیه نیز به زنده بودن شهید اشاره نموده است.

در قرآن مجید، حدود ده آیه به صورت صریح درباره کسانی که در راه خدا کشته شده باشند وجود دارد. از جمله مسائلی که در این آیات به آن اشاره شده است عبارت است از زنده بودن شهید، رزق شهید، آمرزش گناهان شهید، ضایع نشدن عمل شهید، مسرت و خوشحالی شهید، وارد شدن در رحمت الهی و رستگاری شهید. در این نوشتار کوتاه اشاره ای به آنها خواهیم داشت.

۲- حیات شهید

یکی از ویژگی‌هایی که قرآن شریف برای شهیدان ذکر کرده است، مساله حیات و زنده بودن آنها است. حال باید بدانیم که منظور قرآن از این حیات چه نوع حیاتی است؟ و مقصود قرآن چیست؟ آیا منظور از حیات، حیات مادی است؟ یا این حیات مخصوص به روح و روان شهدا است؟ آیا این حیات به جسم شهید هم مربوط می‌شود یا خیر؟ و دهها سوال دیگر که باید مورد بررسی قرار گیرد و به آنها پاسخ داده شود.

حیات در لغت به معنای ((زنده بودن)) آمده است. و در اصطلاح از دیدگاه‌های مختلف تعاریفی از آن ارائه گردیده است.

اما مراد از حیات شهیدان که خداوند در قرآن فرموده چیست؟

در ذیل آیه ۱۵۴ سوره بقره تحت عنوان ((و لا تقتلوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون)) که به زنده بودن شهیدان اشاره کرده و اقوال مختلفی از طرف مفسرین ارائه گردیده است.

برخی گفته‌اند که منظور این است که شهدا بزودی در قیامت زنده خواهند شد. برخی نیز گفته‌اند که : کشته شدگان در راه خدا، دارای هدایت و ایمان و دین صحیح هستند، نمرده‌اند و زنده هستند. برخی دیگر گفته‌اند : مقصود این است که، چون از شهیدان، نام نیک در این دنیا باقی مانده است زنده می‌باشند. مفسرین دیگر نیز اقوال دیگری را آورده‌اند که هر کدام به نوعی بیان‌کننده حیات شهدا می‌باشد و همه این اقوال به زنده بودن آرمان و اهداف شهیدان در جامعه باور دارند.

۳-رزق و روزی شهید

خداوند در قرآن کریم در سوره آل عمران در آیات ۱۶۹ تا ۱۷۱ می فرماید:

و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتاً بل احياء عند ربهم یرزقون، فرحين بما آتاهم من فضله و یستبشرون بالذین...

در این آیات خداوند بعد از اینکه می فرماید شهیدان را مرده مپندارید اشاره می کند به اینکه شهیدان زنده اند و نزد پروردگارشان روزی می خورند(عند ربهم یرزقون) که در این قسمت از آیه به ارتزاق شهیدان اشاره شده است. لذا اگر نوعی حیات مجازی برای شهیدان فرض نمائیم با ارتزاق منافات دارد پس باید حیات را حقیقی در نظر گرفت. زیرا ارتزاق از ویژگی های موجود زنده و حقیقی است و چون خداوند درباره شهیدان گفته است که نزد پروردگارشان، ارتزاق می کنند لذا شهید نمی تواند زنده حقیقی نباشد.

در این آیات، سپس خداوند می فرماید : شهدا به خاطر آنچه که خداوند از فضل خود به آنها ارزانی نموده است خوشحال و شادمانند ، و در تفسیر مجمع البیان آمده است که این خوشحالی به خاطر نعمت های بهشتی است که خداوند نصیبشان نموده است.

و برخی نیز گفته اند این خوشحالی بخاطر رسیدن آنها به مقام حقیقی ولایت و عبودیت است.

در ادامه آیات آمده است که : شهدا به آن مومنانی که هنوز به آنها نپیوسته اند و بعد در پی آنها به راه آخرت خواهند شتافت مزده و بشارت می دهند که از مردن نترسید و از خوف از دست دادن متاع دنیا غم مخورید . و آنها را به فضل و نعمت خدا بشارت می دهند و این که خداوند اجر اهل ایمان را ضایع نمی کند.

بنابراین شهدا به واسطه نعمت های خدادادی مسرور و خوشحالند و می خواهند این خوشحالی را با دیگران که به آنها ملحق می شوند تکمیل نمایند و مایلند که به آنها بشارت داده شود که ترس و اندوهی به خود راه ندهند.

در تفسیر مجمع البیان برای این موضوع سه دلیل ذکر نموده اند:

۱- شهدا از وضع برادران مومن خود که در دنیا زنده اند و در راه خدا به جهاد مشغول هستند اظهار سرور می نمایند.

۲- قول دوم این است که نامه ای به شهیدان ارائه می شود که در آن اسامی برادران ایمانی آنها ، که به درجه شهادت

۳- مراد از ((لم يلحقوا بهم)) مومنانی هستند که در فضل و مقام به آنها نرسیده اند ولی به واسطه ایمان، مقامی عظیم دارند.

در همین رابطه حدیثی از پیامبر (ص) نقل گردیده است که بی مناسبت نیست آن را ذکر نماییم و آن این که:

از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که شهید دارای سه خصلت است:

عند اول قطرة من دمه يكفرعنه كل خط ویری مقعده فی الجنة، و یزوج من الحور العین، و یومن من الفزع الاكبر ومن عذاب القبر، و یحلی حلی الایمان

یعنی با ریختن اولین قطره خون شهید همه خطاها و گناهانش بخشیده و نادیده گرفته می شود و دیگر این که جایگاه خود را در بهشت می بیند و از همسران بهشتی اختیار می کند و هم چنین از فزع اکبر (گریه و زاری) و عذاب قبر در امان است و از لباس های بهشتی بر او می پوشانند.

این حدیث و امثال آن دال بر جاودانگی و جایگاه رفیع و حیات حقیقی شهیدان دارد.

در حدیث دیگری از پیامبر (ص) نقل شده است که رسول اکرم (ص) در روز احد بالای سر ((مصعب بن عمیر)) ایستاد و برای او دعا کرد و سپس گفت:

انّ رسول الله یشهد انّ هولاء شهداء عند الله یوم القیام فاتوهم زورهم وسلمو علیهم فوالذی نفسی بیده ، لا یسلم علیهم احد الی یوم القیامه ، الا ردّوا علیه ، یرزقون من ثار الجن ووتح.

(کشف الاسرار، ج ۱ ، ص ۴۱۷)

یعنی رسول خدا گواهی می دهد که شهدا شاهدان من نزد خدا در روز قیامت هستند. بیایید و ایشان را زیارت کنید ، بر اینان سلام کنید ، که سوگند به آن که جانم

در دست اوست ، هیچ کس نباشد که بر آنها سلام کند الا اینکه جوابش را می دهند. و آنها از میوه های بهشتی و هدایای آن روزی داده می شوند.

این حدیث نیز دلالت بر زنده بودن شهدا دارد و نیز دلالت بر لزوم زیارت آنان دارد.

در آیه دیگری از قرآن کریم نیز به روزی شهدا اشاره شده است آن جا که می فرماید:

والذین هاجروا فی سبیل الله ثم قتلوا اوماتوا لیرزقنهم الله رزقا حسنا وان الله لهو خیر الرازقین لیدخلنهم مدخلا یرضونه.

(۵۸ و ۵۹ سوره حج)

یعنی آنان که در راه رضای خدا، از وطن هجرت نمودند و در راه دین خدا کشته شدند و یا مرگشان فرا رسید، البته خداوند، رزق و روزی نیکویی در بهشت ابد نصیبشان می گرداند که همانا خداوند بهترین روزی دهندگان است. خداوند به آنان در بهشت منزلی عنایت کند که بسیار به آن راضی و خوشنود باشند.

در این آیه پس از این که از رزق و روزی شهدا با نام رزق حسن و نیکو یاد می کند جایگاه آنان را در بهشت معرفی و آنرا مقام رضوان و رفیع می داند. حقیقت رزق شهدا در جهان دیگر بر ما پوشیده است لیکن می دانیم که رزق آنها از جانب خداست.

۴- آمرزش گناهان شهید

در قرآن کریم درباره بخشش گناهان شهید چنین آمده است.

فالذین هاجروا و اخرجوا من ديارهم و اودوا فی سبیلی و قاتلوا و قتلوا لا کفرن عنهم سیئاتهم و لادخلنهم جناتِ تجری من تحتها الانهار ثواباً من عند الله و الله عنده حسن الثواب

((۱۹۵ آل عمران))

آنان که از وطن خود هجرت کردند و از دیار خود بیرون رانده شدند و در راه خدا رنج کشیدند، جهاد کردند و کشته شدند، همانا بدی های آنان را می پوشانیم و آنان را به بهشت هایی که از زیر درختان آن نهرهای آب، جاری و روان است، داخل می کنیم و این پاداشی است از جانب خدا و پاداشی که از جانب خدا باشد نیکوست. در این آیه اشاره شد که خداوند همه بدی های کشته شدگان در راه خدا را نادیده می گیرد و بعلاوه از جانب خود به آنان نیکوترین پاداش را عطا می کند.

در همین رابطه احادیثی نیز ذکر شده است که به برخی از آنها اشاره می نمایم.

قال النبی(ص):

فاذا ودّعهم اهلوههم بکت علیهم الحیتان و البیوت، تخرجون من ذنوبهم كما تخرج الحیة من سلخها.

(کشف الاسرار وعده الابرار، ج ۲، ص ۳۴۷)

یعنی چون رزمندگان با اهل و خانواده خود خداحافظی کنند، ماهی ها و خانه ها، بر آنها می گریند و از گناهان خود خارج می شوند، همانگونه که مار، از پوست خود خارج می شود.

در حدیث دیگری که قبلاً ذکر شد و پیامبر شش خصلت را برای شهیدان ذکر نمودند اولین خصلت این بود که : اولین قطره خونی که از شهید بر زمین ریخته می شود گناهانش بخشیده و آمرزیده می گردد. که این لفظ در احادیث دیگری هم تکرار شده است.

امام صادق(ع) نیز در روایتی می فرمایند:

من قتل فی سبیل الله لم یعرفه الله من سیئاته

(وسایل الشیعه، ج ۱۱، ص ۹)

یعنی کسی که در راه خدا به شهادت نائل شود، هیچ یک از گناهان و بدی هایش به او ارائه نخواهد شد یعنی از همه آنها چشم پوشی خواهد شد.

و در تفسیر آیهان لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

(۱۷۰ آل عمران)

نیز آورده اند که به شهیدان بشارت می دهند که از گناهان گذشته خوفی نداشته باشند. زیرا خداوند گناهانشان را با شهادت پاک می سازد.

و در حدیثی دیگر از پیامبر(ص) سوال شد که چرا شهید مورد آزمایش و سوال واقع نمی شود؟ پیامبر(ص) فرمود زیرا شهید در زیر برق شمشیر آزمایش خود را به پایان رسانده است.

۵- پاداش عمل شهید

خداوند در چند مورد به پاداش بزرگ و ضایع نشدن عمل شهید در قرآن اشاره فرموده است. از جمله:

و الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه فلن یضلّٰ اعمالهم سیهدیهم و یصلح بالهم و یدخلهم الجنّة عرفها لهم.

آیات ۶-۴ سوره محمد

یعنی کسانی که در راه خدا کشته شدند، خداوند هرگز اعمالشان را ضایع نگرداند و آنان را به سعادت هدایت کند و امورشان را اصلاح نماید و به بهشتی که قبلاً مقامات آن را به آنها شناسانده است، واردشان می سازد.

و جالب است که خداوند قبل از این قسمت از آیه می فرماید : اگر خدا می خواست، از کفار انتقام می کشید و همه را

(سوره محمد آیه ۴)

در آیه ای دیگر می فرماید:

و من یقاتل فی سبیل اللّٰه فیقتل او یغلب فسوف نؤتیة اجرأ عظیمأ.

(۷۴ سوره نساء)

یعنی کسی که در راه خدا جهاد کند، و در راه خدا شهید گردد، یا پیروز شود، پاداش بزرگی به او عطا خواهیم کرد.

از آیات ذکر شده چنین برداشت می گردد که خداوند خود ضایع نشدن عمل شهید را تضمین کرده است و این گونه نیست که اگر به ظاهر در جهاد شکست خورده باشند خون آنها ضایع شده باشد. بلکه در هر حال پیروز می شوند.

در آیه دیگری خداوند پیروزی یا شکست رزمندگان و شهید شدن یا نشدن آنها را یکی از دو نیکی قلمداد می نماید.

قل هل تربصون بنا الا احدى الحسنین و نحن نتربص بکم ان یصیبکم الله ...

(سوره توبه)

یعنی بگو آیا درباره ما جز یکی از دو نیکی را انتظار دارید. یا به شهادت می رسیم و یا پیروز می شویم. در هر حال خداوند خون شهید را تضمین کرده و آن را هدر نمی داند.

در زمان پیامبر(ص) نیز منافقین می گفتند اگر مومنین نزد ما بودند و به جنگ نمی رفتند، نمی مردند و کشته نمی شدند، و خداوند در جواب آنها فرمود: که این آرزوهای باطل را حسرت دل آنها خواهد کرد و خداست که زنده می کند و یا می میراند در هر وقت که بخواهد.

لو کانوا عندنا ما ماتوا و ما قتلوا لیجعل الله ذلک حسره فی قلوبهم والله یحیی و یمیت.

(سوره آل عمران)

در هر حال خداوند خون شهیدان را پاداشی نیکو که همانا دخول در بهشت است عطا خواهد فرمود.

و یدخلهم الجنة عرفها لهم

(سوره محمد)

و در آن مقام به رحمت الهی نائل و به سوی خدا در بهشت خواهند بود.

لئن متّم او قتلتم لالی الله تحشرون.

(آل عمران، ۱۵۸)

در بیان مقام و درجات عالی شهدا و فضیلت شهادت و اجر عمل آنها احادیث فراوانی از ائمه معصومین نقل شده است که این مبحث را با ذکر ترجمه یک حدیث از پیامبر(ص) به پایان می رسانیم.

رسول گرامی اسلام فرمودند:

نیروهای رزمنده هنگامی که تصمیم به شرکت در جنگ می گیرند، خداوند مصونیت آنها را از آتش تضمین می کند. و چون آماده جنگ شوند، فرشتگان به وجود آنها افتخار می کنند. هنگامی که با خانواده خود وداع می کنند ماهی ها و خانه ها گریه می کنند و از گناهان خود خارج می شوند همان گونه که مار از پوست خود خارج می شود. خداوند چهار هزار فرشته را بر آنها می گمارد تا از جلو و پشت سر آنان را محافظت نمایند.

_ کار نیکی انجام نمی دهند مگر اینکه مضاعف شود. در مقابل هر روز در جبهه ثوابی برابر عبادت هزار مرد عابد ... برای ایشان می نویسند. چون با دشمن روبه رو می شوند قلم همه اهل دنیا از درک ثواب آنها عاجز است. و چون به مبارزه با دشمن می ایستند و تیرها را آماده نشانه رفتن به دشمن می کنند و با یکدیگر درآویزند فرشتگان بال های خود را بر سر آنها می گسترانند و برای پیروزی و ثابت قدمی آنها دعا می کنند. هنگام ضرب و زخم، همسر بهشتی و نعمت های الهی بر او فرود می آید. مرحبا به روح پاکی که از بدنی پاک و مطهر خارج شد، بشارت باد بر تو کرامت ها و نعمت هایی که هیچ چشمی ندیده و هیچ گوشه نشنیده است و بر قلب هیچ کسی خطور نکرده است.

(کشف الاسرار وعده الابرار، ج ۲، ص ۲۴۸ و ۲۴۹)

۶- فضایل شهادت

۱- شهادت آرزوی اولیاء

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

قسم به آنکه جانم به دست اوست((اگر نبود اینکه جمعی از مومنین خوش ندارند)) دوست داشتم که در راه خدا نه یکبار و دوبار، که چندین بار زنده گشته و بار دیگر کشته گردم.

صحیح بخاری، ج ۴، ص ۲۱، باب تمنی الشهاده

۲- روزی شهادت

حضرت علی علیه السلام فرمود:

خدایا، ای پروردگار آسمان برافراشته ... اگر ما را بر دشمنان پیروز گرداندی، از ستم و تجاوز دورمان دار و بر حق استوارمان گردان و اگر دشمنان بر ما پیروز شدند، شهادت را روزیمان فرما و از فتنه بازمان دار.

نهج البلاغه، خطبه ۱۷۰

۳- فرجام سعادت و شهادت

حضرت علی علیه السلام فرمود:

من از خدا به گشایش رحمت و بزرگی قدرتش (بر آنکه هر چه بخواهد عطا می کند) می خواهم که پایان زندگی من و تو را به نیکبختی و شهادت قرار دهد.

نهج البلاغه نامه ۵۲

۴- شهادت در راه خدا

حضرت علی علیه السلام در دعای خود به هاشم بن عتبّه فرمودند:
خداوندا، شهادت در راهت را و همراهی با پیامبرت را به او روزی کن.

نهج السّعادة، ج ۲، ص ۱۰۸

۵- همسایگی با شهدا

حضرت امام علی علیه السلام فرمود:

از خداوند جایگاه شهیدان و زندگی با سعادت‌مندان و همراهی با پیامبران را طلب می کنم.

نهج البلاغه، خطبه ۲۳

۶- عشق به شهادت

حضرت امیر المومنین علیه السلام فرمود:

پس بخدا قسم من بر حقّم و دوستدار شهادت.

شرح نهج البلاغه، ج ۶، ص ۹۹ و ۱۰۰

۷- امید شهادت در جبهه

حضرت امام علی علیه السلام فرمود:

به خدا قسم اگر آرزوی شهادت را در پیکار با دشمن نمی داشتم، (که ای کاش زودتر فراهم آید) بر مرکب خود سوار می شدم و از میان شما کوچ می کردم و تا باد شمال و جنوب بوزد (برای همیشه) در جستجوی شما نمی پرداختم.

حوزه پژوهش دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان کرمان